

5. Бурдые П. Воспроизводство: элементы теории системы образования / П. Бурдые, Ж.-К. Пассерон; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. – М.: Просвещение, 2007. – 267 с.
6. DiMaggio P. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students / DiMaggio, Paul // American Sociological Review, 1982. – № 47 (2) – P. 189-201.

Отримано 15.08.2015 р.

УДК 364.14+316.77

Мещан І.В. °

Директор Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації, аспірант кафедри соціології та соціальної роботи КПУ м. Запоріжжя

СОЦІОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

В статті обґрунтовано соціологічну модель функціонування соціального партнерства як механізму управління закладами соціального обслуговування населення. Соціальне партнерство розглядається як соціальна практика, як взаємодія його основних суб'єктів управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні: органів управління соціальним захистом, локальних громадських організацій, комерційних структур і територіальної громади. В соціологічній моделі представлено три аспекти соціального партнерства як соціальної практики: інституціональний, аспект організаційної взаємодії і ціннісно-нормативний аспект, які відображають структурно-функціональні особливості соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування на регіональному рівні.

Ключові слова: соціальне обслуговування, заклад соціального обслуговування, соціальне партнерство, соціальні практики, організаційна взаємодія

В статье обоснована социологическую модель функционирования социального партнерства как механизма управления учреждениями социального обслуживания населения. Социальное партнерство рассматривается как социальная практика, как взаимодействие его основных субъектов управления учреждениями социального обслуживания на региональном уровне органов управления социальной защитой, локальных общественных организаций, коммерческих структур и территориальной

общины. В социологической модели представлено три аспекта социального партнерства как социальной практики: институциональный, аспект организационного взаимодействия и ценностно-нормативный аспект, отражающие структурно-функциональные особенности социального партнерства в управлении учреждениями социального обслуживания на региональном уровне.

Ключевые слова: социальное обслуживание, заведение социального обслуживания, социальное партнерство, социальные практики, организационная взаимодействие

In the article the sociological model of social partnership as a mechanism for managing institutions of social services. Social partnership is seen as a social practice, as its main business interaction management institutions of social services at the regional level, the social protection authorities, local NGOs, businesses and the local community. In sociological models presented three aspects of social partnership as a social practice: institutional, organizational aspect of interaction and value-normative dimension, reflecting the structural and functional features of social partnership in the management of social service institutions at regional level.

Keywords: social services, social service institution, social partnership, social practices, organizational interaction

Актуальність. Регулювання соціальної сфери відображається в розробці та реалізації соціальної політики держави, що передбачає жорсткий контроль за дотриманням основних соціальних стандартів і гарантій. Держава приймає на себе відповідальність за створення адекватних умов, необхідних для економічного і соціального життя усіх громадян країни, підтримку їх усталеного соціально-економічного положення, «соціального миру» в суспільстві. В той же час постійно розширюється спектр завдань, які потребують прийняття неординарних рішень і розробки унікальних технологій. У зв'язку з цим виникає необхідність залучення додаткових джерел соціальних послуг. На протязі останнього десятиріччя розвивається процес включення некомерційного сектора, представленого некомерційними організаціями і громадськими об'єднаннями, в надання соціальних послуг населенню. Основою для ефективної взаємодії, де повинні виявитися сильні сторони для створення синергетичного ефекту у вирішенні соціальних проблем суспільства, є соціальне партнерство, яке передбачає залучення до вирішення соціальних проблем також і бізнесу, і включає в себе набір механізмів і технологій взаємодії.

Соціальне обслуговування населення як інституціоналізована форма надання соціальних послуг в сучасній соціологічній науці розглядається різними науковцями і практиками соціальної роботи, серед яких можна виділити: С.Григор'єва, Л.Гуслякову, І.Малофєєва, В.Нефьодова, П.Павленка, А.Панова, Л.Потолову, Н.Ремньову, Г.Романова, Л.Топчія, М.Фірсова, О.Холостову та інших. Особливої уваги в науковій літературі присвячено проблемі діяльності мережі соціальних служб і закладів соціального обслуговування. Так, загальні проблеми формування та розвитку закладів соціального обслуговування у різний час досліджували та вирішували багато українських вчених, а саме: О.Безпалько, О.Іванова, І.Зверєва, Н.Кабаченко, Л.Клос, Г.Коваль, О.Мартенко, О.Мартякова, І.Мигович, Н.Микитенко, Т.Семигіна, І.Стеблянко, С.Харченко тощо.

Соціальне партнерство як науковий феномен взаємодії є предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних соціологів, політологів і науковців державного управління. Проблеми соціального партнерства розглядають як закордонні дослідники: В.Сімон, Е.Дюркгейм, Л.Ерхард, Р.Дарендорф, Ф.Тейлор, Е.Мейо, так і вітчизняні, які досить активно й плідно працюють у зазначеному напрямку: Н.Балабанова, О.Доронін, І.Дубровський, В.Жуков, Б.Ільченко, А.Колодій, О.Крутій, Б.Кухта, О.Куценко, О.Мірошніченко, Д.Неліпа, Н.Нижник, Л.Пашко, О.Попов, А.Сіленко, В.Скуратівський та інші.

Система соціального обслуговування представлена мережею закладів і установ, які здійснюють соціальні заходи, спрямовані на сприяння, підтримку і соціальні послуги окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Очевидно, що ефективність функціонування закладів соціального обслуговування залежить від скоординованої взаємодії усіх суб'єктів управління, яка може відбуватися на основі механізму соціального партнерства.

Мета. Мета дослідження – обґрунтувати соціологічну модель функціонування соціального партнерства як механізму управління закладами соціального обслуговування населення.

Соціальне партнерство як наукова категорія характеризується багатоаспектністю, різносторонністю та широтою розуміння й трактування. Соціальне партнерство розуміють у вузькому і широкому сенсі. У вузькому сенсі – це прояв партнерських відносин у соціально-трудовій сфері між працедавцями, об'єднаннями працівників і державними органами. Однією з соціологічних дефініцій соціального партнерства в цьому аспекті можна вважати визначення, надане російським вченим В.Міхєєвим: «Соціальне партнерство – це система відносин його основних суб'єктів і інститутів з приводу стану, умов, змісту і форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і прошарків» [6, с. 24].

У широкому сенсі – це партнерство соціальних груп; міжсекторна взаємодія між третім сектором (недержавні організації), державою і бізнесом. Ця концепція розглядає як суб'єктів партнерства три основні сектори суспільства – влада, бізнес і некомерційні організації, а як предмет партнерства – весь спектр соціальних проблем. Таким чином, в сучасній соціологічній інтерпретації соціальне партнерство визначається як міжсекторне. Так, В.Якимець зазначає: «Міжсекторне соціальне партнерство – це конструктивна взаємодія організацій з двох або трьох секторів (держава, бізнес, некомерційний сектор) при вирішенні соціальних проблем, що забезпечує синергетичний ефект від «складання» різних ресурсів і «корисний» кожній із сторін і населенню» [10, с.15].

Аналіз досвіду соціального партнерства в сфері соціального обслуговування населення в розвинутих країнах (соціальних державах різного типу) доводить, що соціальна ефективність надання соціальних послуг залежить від розвитку мережі закладів соціального обслуговування на рівні територіальної громади і від залучення до надання соціальних послуг некомерційного і комерційного секторів суспільства як на рівні управління закладами соціального обслуговування, так і на рівні практичної діяльності. Тому особлива увага приділяється соціальному управлінню закладами соціального обслуговування на регіональному рівні. Ефективним механізмом соціального управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні, на нашу думку, є міжсекторне

соціальне партнерство. Соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування треба розглядати з позиції структурно-функціонального підходу. Структурний аспект соціального партнерства пов'язаний із виділенням його основних суб'єктів, а функціональний – аналіз соціального партнерства із функціональними і процесуальними особливостями взаємодії його суб'єктів.

В якості основних суб'єктів соціального партнерства як механізму управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні виступають: органи місцевого самоврядування (вищі рівні управління соціальним захистом населення); заклади соціального обслуговування; локальні громадські організації, які надають соціальні послуги або мають таку можливість; комерційні організації і бізнес-структури, що мають можливість фінансування соціальних програм і проектів в рамках окремих територій. Ефективність їх взаємодії визначає якість і доступність соціальних послуг на рівні територіальної громади, яка є, з одного боку об'єктом соціального обслуговування, а з іншого є суб'єктом управління якістю соціальних послуг, що надають територіальні соціальні служби. Взаємодія суб'єктів соціального партнерства безперечно має соціальний характер як в функціональному, так і в процесуальному аспектах, яку можна розглядати через призму категорії соціальної практики. Отже, соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування ми розглядаємо як соціальну практику.

Теорію соціальних практик в соціології розвивали П.Бурд'є, П.Бергер, Т.Лукман, Л.Вітгенштейн, Г.Гарфінкель, Е.Гіденс, К.Гірц, І.Гофман, Т.Парсонс, А.Шюц та інші. Розглянемо три основні соціологічні теорії, які сприяють концептуалізації поняття соціальних практик в контексті соціального партнерства: структуралістський конструктивізм П.Бурд'є, теорія структурації Е.Гіденса та етнометодологія Г.Гарфінкеля.

Французький соціолог П.Бурд'є розглядав соціальні практики як здатність соціальних суб'єктів перевіряти власні акти поведінки на відповідність уявленням про оточуючу дійсність. Ці практики визначають образ думок і поведінки у відповідності до індикаторів доступного і недоступного, того, що «для нас» і «не для нас», тим самим змушуючи соціальних суб'єктів пристосовуватися до сьогодення і майбутнього. Соціальною практикою можна вважати як доцільні дії індивідів по перетворенню соціального світу, так звичні вчинки, які не потребують пояснення. П.Бурд'є вводить важливу для розуміння соціальних практик категорію габітуса. Він визначає габітус як «систему стійких і переносних диспозицій, структуровані структури, які схильні функціонувати як структури, що структурують, тобто як принципи, що породжують практики і уявлення... [2, с.102]. Габітус виступає як продукт історії, це надбана система породжуючих схем.

Для Е.Гіденса соціальні практики – це основа і суб'єкта, і соціального об'єкта. Всі соціальні практики, що формують соціальні структури, впорядковані в просторі і в часі, прив'язані до певного контексту, фону. При цьому соціолог особливо підкреслює, що соціальна практика не створюється соціальними акторами, а лише відтворюються ними. «Згідно нашої теорії, зазначає Е.Гіденс, предметом соціальних наук виступає не досвід індивідуального актора, і не існування якої-небудь форми соціетальної тотальності, а соціальні практики» [5, с.40]. Повсякденність переосмислюється Е.Гіденсом через загальноприйнятні

практики, тобто дії, які здійснюються у звичний спосіб в ході повсякденної соціальної діяльності.

Соціальні практики Е.Гіденс зводить до соціальних дій. В цьому зв'язку можна звернутися до праць М.Вебера і Т.Парсонса, в яких було здійснені спроби осмислення даного поняття. Так, за визначенням М.Вебера. соціальна дія – це «дія, яка за припустимому сенсу особами співвідноситься з дією інших осіб і орієнтується на неї» [3, с.603]. В праці «Структура соціальної дії» Т.Парсонс розглядає дію «як одиницю з точки зору певної системи координат» [7, с.94], визначаючи ряд фактів, які конституують такий одиничний акт: актор, мета діяльності, соціальна система і нормативна система. На думку П.Бергера і Т.Лукмана, дії також виступають основою соціальних процесів, вказуючи на те, що будь-яка людська діяльність передбачає стабільну основу для відтворення діяльності із мінімізацією зусиль для її інституалізації [1]. Таким чином, була створена основа для розуміння соціальної практики як сукупності соціальних дій акторів.

Основні формальні властивості соціальних практик в розумінні Г.Гарфінкеля – це «можливість пояснити практики, спостерігати і повідомлювати, їх рефлексивний характер, коли дії, завдяки яким індивіди створюють ситуації організованої повсякденної діяльності і керують ними, ідентичні процедурам, до яких звертаються індивіди, щоб пояснити ці ситуації, а смисл поведінки повинен бути виявлений в самій поведінці» [4, с.9].

Узагальнюючи основні положення зазначених концепцій, можна визначити соціальну практику як сукупність певних, рутинних, повторних дій індивідів, груп, спільнот в реальному часі і просторі, що забезпечує усталене функціонування соціальних інститутів. Соціальні практики характеризують стійкість, відтворення, масовість, нормативність і мають двояку структуру: з одного боку, вони детермінуються соціальним середовищем, з іншого – впливають на середовище, змінюючи його структуру. Це дозволяє виділити три взаємопов'язані аспекти соціальної практики: інституціональний, аспект соціальної взаємодії і соціокультурний, нормативний аспект.

Отже, соціальне партнерство як механізм управління закладами соціального обслуговування виступає як певна соціальна практика, тому, можна виділити основні аспекти функціонування соціального партнерства як соціальної практики: інституціональний аспект, аспект організаційної взаємодії і ціннісно-нормативний аспект, які відображають функціональні особливості соціального партнерства.

Інституціональний аспект соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування полягає у відтворенні основних форм державно-громадської взаємодії як основи соціального партнерства, які розглянуті у попередньому розділі: соціальне замовлення на надання соціальних послуг, соціальний проект (конкурс проектів, програм із фінансовою підтримкою), соціальний діалог (інформаційно-комунікаційна взаємодія, громадські слухання тощо), соціальний контроль (громадська рада, спостережна рада, громадська експертиза тощо), соціальний моніторинг (оцінка якості соціальних послуг, виявлення потреб громади в соціальних послугах). Інституціоналізація соціального партнерства залежить від багатьох факторів: нормативно-правове забезпечення, що регламентує функціонування виділених форм міжсекторної

взаємодії; відкритість системи соціального обслуговування і її здатність до самоорганізації; демократичність процедур функціонування і взаємодії основних суб'єктів в управлінні закладами соціального обслуговування; розвиненість інституцій громадянського суспільства і здатність територіальної громади до організації соціального управління в системі «територіальний заклад соціального обслуговування – територіальна громада» тощо.

Аспект організаційної взаємодії відображається структурним підходом до функціонування механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Як визначає М.Туленков, організаційна взаємодія в соціальному управлінні як сукупність процесів і дій відображає змістовну сторону організаційно-управлінських відносин і зв'язків між індивідами і соціальними групами незалежно від сфери і видів їхньої життєдіяльності, а також незалежно від рівня соціальної організації суспільства [9]. Під організаційною взаємодією в соціальному управлінні як складним соціальним явищем він розуміє: по-перше, процес досягнення внутрішньої впорядкованості, узгодженості діяльності частин цілого; по-друге, сукупність процесів або дій, які сприяють установленню і вдосконаленню взаємозв'язків між частинами цілого; по-третє, складова частина процесу соціального управління, сутність якої зводиться до координації дій окремих елементів системи соціального управління заради досягнення взаємної відповідності щодо функціонування її частин; по-четверте, процес розподілу обов'язків між суб'єктами управління різних рівнів, а також між керівниками і підлеглими в рамках будь-якого соціального утворення [9].

При цьому слід відзначити, що організаційна взаємодія в соціальному управлінні має два аспекти: 1) структурний, який полягає в проектуванні організаційної структури систем соціального управління; 2) поведінковий, який передбачає розподіл обов'язків і координацію зусиль персоналу будь-якого соціального утворення для забезпечення максимальної продуктивності в досягненні визначеної мети діяльності. Отже, організаційна взаємодія в соціальному партнерстві передбачає як створення організаційної структури (в інституціональному аспекті) управління в системі закладів соціального обслуговування, так і координацію діяльності основних суб'єктів соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Показником розвиненості організаційної взаємодії в соціальному партнерстві є організаційно-управлінські відносини, які вирізняються тривалістю і систематичністю організаційних взаємодій, їхньою само відновлюваністю та широтою змісту організаційних зв'язків.

Для розуміння організаційно-управлінських відносин в соціальному партнерстві скористаємося типологією їх видів М.Туленкова [9]. Одним з головних видів цих відносин, що забезпечує відтворення організаційної взаємодії є відносини централізму і самостійності. Відносини централізму – це форма зв'язку суб'єктів управління (і як суб'єктів соціального партнерства) стосовно реалізації визначених управлінських функцій. Відносини самостійності припускають наявність у суб'єктів соціального партнерства таких прав, повноважень і обов'язків, які дають їм можливість самим визначати зміст і спрямованість свої організаційно-управлінської діяльності.

Як зазначає М.Туленков, відносини субординації відображають підпорядкованість одного суб'єкта управління іншому суб'єкту управління в

процесі здійснення керівництва єдиним об'єктом управління [9]. У відносинах субординації відображається принцип централізму. Самостійність суб'єктів управління реалізується за допомогою відносин координації, які встановлюють горизонтальні зв'язки суб'єктів соціального партнерства в управлінні. Зміст відносин координації відображає процес узгодження особливих інтересів цих суб'єктів соціального партнерства та об'єднання їхніх дій в ході реалізації власних цілей. В межах цих відносин суб'єкти соціального партнерства налагоджують між собою паритетну і збалансовану взаємодію відповідно до складності й різноманітності свої цілей, завдань і видів управлінської діяльності [8]. Відносини керівництва і підпорядкування відображають субординаційні зв'язки на рівні конкретного персоніфікованого суб'єкта управління.

Отже, організаційно-управлінські відносини (як особливий вид соціальних відносин) є формою існування управлінської діяльності суб'єктів соціального партнерства, що визначають ті соціальні рамки, в яких здійснюються всі види соціальної діяльності, а також відбувається організаційна взаємодія суб'єктів соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування.

Взаємодія в соціальному партнерстві – це консенсус-орієнтована взаємодія, що припускає досягнення мети і реалізацію інтересів соціальних суб'єктів через зближення позицій і досягнення згоди без якого-небудь тиску з боку одного з суб'єктів партнерства. Цю властивість можна назвати «конвенціональністю» соціального партнерства. Важливою властивістю взаємодії в соціальному партнерстві є стійкість. Під стійкістю треба розуміти підтримку і відтворення соціальними суб'єктами однотипних, впізнаних іншими соціальними партнерами моделей поведінки. Стійкість забезпечується орієнтацією суб'єктів партнерства на загальні культурні образи (здуми, цілі, цінності, норми), а також на відповідні їм інструментальні категорії (механізми і процедури досягнення мети, умови реалізації задумів та ін.). Надзвичайно важливою властивістю соціального партнерства є інтерсуб'єктивність як гарантованість процедур вільного обміну думками, вільної репрезентації власних нормативно-ціннісних систем. Інтерсуб'єктивність соціального партнерства є проекцією незалежності, автономності соціальних суб'єктів, що беруть участь у взаємодії.

Отже, соціальне партнерство представляється як взаємно орієнтований двосторонній або багатобічний суб'єкт-суб'єктний зв'язок, детермінований соціально-статусними і нормативно-ціннісними регулянтами. Саме соціальне партнерство, його прояв як реального феномена соціальної системи, суть результат, продукт взаємодії культурних зразків: цінностей, норм, мотивацій. Культура детермінує зв'язки соціальних партнерів, формує норми, зразки їх поведінки, визначає інституційні форми партнерства. Відбувається те, про що писав свого часу Т.Парсонс, характеризуючи культуру в контексті соціальної дії: «культура, з одного боку, є продуктом, а з іншого боку – детермінантою систем людської соціальної взаємодії» [7, с. 458]. Виходячи з цього, соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування детерміноване певними ціннісно-нормативними системами, які визначаються з одного боку, закріпленими на рівні нормативно-правової бази регуляції соціального партнерства, з іншого – на культурних ціннісних зразках соціальної взаємодії, прийнятих в суспільстві.

В цілому, соціологічну модель соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування можна представити у вигляді схеми (Рис.1).

Рисунок 1 – Соціологічна модель механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування на регіональному рівні

Висновки. Соціологічна модель соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування заснована на теоретичному осмисленні поняття соціальної взаємодії. Взаємодія суб'єктів соціального партнерства має соціальний характер як в функціональному, так і в процесуальному аспектах, яку можна розглядати через призму категорії соціальної практики. Інституціональний аспект соціального партнерства як соціальної практики в управлінні закладами соціального обслуговування полягає у відтворенні основних форм державно-громадської взаємодії як основи соціального партнерства. Аспект організаційної взаємодії відображається структурним підходом до функціонування механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Організаційна взаємодія в соціальному партнерстві передбачає як створення організаційної структури управління в системі закладів соціального обслуговування, так і координацію діяльності основних суб'єктів соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування детерміноване певними ціннісно-нормативними системами, які визначаються з одного боку, закріпленими на рівні нормативно-правової бази регуляції соціального партнерства, з іншого – на культурних ціннісних зразках соціальної взаємодії, прийнятих в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: МЕДИУМ, 1995. – 323 с.
2. Бурдые П. Практический смысл / [пер.с фр. А. Т. Бикбова, К. Д. Вознесенской, С. Н. Зенкина, Н. А. Шматко] / Бурдые П. – СПб.: Алетейя, 2001. – 562 с.
3. Вебер М. Основные социологические понятия / [пер. с нем. М.И. Левиной] / Вебер М. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
4. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии / Гарфинкель Г. – СПб.: Питер, 2007. – 335 с.
5. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации / Гидденс Э. – М.: Академический проект, 2005. – 528 с.
6. Михеев В.А. Основы социального партнерства: теория и политика [Учеб. для вузов] / В.А. Михеев. – М.: Экзамен, 2001. – 448 с.
7. Парсонс Т. Структура социального действия / Парсонс Т. – М.: Академический Проект, 2000. – 880 с.
8. Туленков М.В. Організаційна впорядкованість систем соціального управління (модель соціологічного аналізу) / М.В. Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – 102 с.
9. Туленков М.В. Теорія організаційної взаємодії: Підручник / М.В. Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 456 с.
10. Якимец В.Н. Межсекторное социальное партнерство: основы, теория, принципы, механизмы / В.Н. Якимец. – М.: Эудиториал УРСС, 2004. – 384 с.

Отримано 05.09.2015 р.